

چشم انداز سازی شهری

راهنمای برنامه ریزی و مدیریت راهبردی شهر

تألیف و ترجمه

دکتر احمد دنیامالی

دکتر ای جغرافیا و برنامه ریزی شهری

دکتر سید علی موسوی نور

پژوهشگر پژوهشکده تحقیقات راهبردی مجمع تشخیص مصلحت نظام

معاونت برنامه ریزی

استاد و هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات تهران



نگارستان اندیشه

تهران - ۱۳۹۸

سرشناسه: دنیا مالی، احمد، ۱۳۳۹ -
عنوان و نام پدیدآور: چشم‌اندازسازی شهری: راهنمای برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی
شهر. ترجمه و تالیف احمد دنیا مالی، سید علی موسوی نور، رحیم سرور.
مشخصات نشر: تهران: نگارستان اندیشه، ۱۳۹۷.
مشخصات ظاهری: ۳۶۶ص. : مصور، جدول، نمودار.
شابک: 978-622-6607-03-2
موضوع: Community development, Urban عمران شهری. توسعه پایدار شهری
Sustainable urban development شهرداری Municipal government شهرسازی — طرح
برنامه‌ریزی City planning - Design برنامه‌ریزی راهبردی Strategic planning
نشر: افزوده: موسوی نور، سید علی، موسوی نور، ۱۳۴۸ - سرور، رحیم، ۱۳۴۸
بندی دیویی: ۹۵۵/۴۳۲ رده‌بندی کنگره: ۷۱۳۹۷ الف ۵۷ م / ۲۱۲۷ DSR
شماره کتابخانه ملی: ۵۳۹۵۸۶۰

چشم‌اندازسازی شهری

راهنمای برنامه‌ریزی و مدیریت راهبردی شهر

احمد دنیا مالی، سید علی موسوی نور، رحیم سرور

حروفچینی و صفحه‌آرایی: مرتضی انصاف منش

طراح جلد: سعید صحابی

نمونه‌خوانی: وحید دریابیگی

چاپ: اول، ۱۳۹۸

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

چاپ و صحافی: نسیم

نشانی ناشر: م. انقلاب، ابتدای خ آزادی، خ بهزاد، شماره ۲۹، واحد ۷

تلفن: ۶۶۴۳۵۴۲۳ - ۶۶۴۳۵۴۱۶ - ۶۶۹۷۸۸۸۱ - ۶۶۹۴۲۵۴۲

www.cins.ir - info@cins.ir

ساس و ستایش مر خدای را جل و جلاله که آثار قدرت او بر
چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار،
دانشان سرمدگاری که خویشتن را به ما شناساند و درهای علم را
بر ما گشود و عی و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف
خویش را در طرق علم و معرفت بیازماید.

تقدیم به:

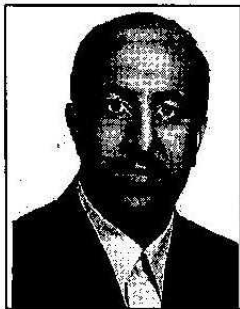
تمام آزاد مردانی که نیک می اندیشند و عقل و منطق را پیشه
خود نموده و جز رضای الهی و بهشت و سعادت جامعه،
هدفی ندارند.

دانشمندان، بزرگان و جوانمردانی که وقت گران بهاء خویش را
صرف ارتقای سطح آگاهی و اعتلای ارزش های این روز و بوم
می نمایند.

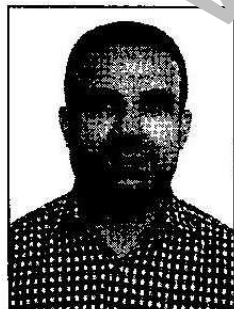
آشنایی با نویسندگان



احمد دنیامالی، در سال ۱۳۳۹ در بندر انزلی متولد شد. وی دارای دکترای برنامه ریزی شهری و کارشناسی ارشد مهندسی معماری و شهرسازی است. او از ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴ عضو هیئت امنای دانشگاه گیلان و از ۱۳۸۰ تا ۱۳۸۴ عضو هیئت امنای دانشگاه علوم دریایی چابهار بوده است. همچنین از ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۴ مدرس دانشگاه علم و صنعت ایران، دانشکده معماری و شهرسازی و از ۱۳۸۷ تا ۱۳۸۹ مدرس دانشگاه آزاد اسلامی، رشته معماران و شهرسازی، واحد رباط کریم بوده است.



رحیم سرور، فارغ التحصیل سال ۱۳۶۰ با درجه دکتری در رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری، دارای درجه استاد تمامی پایه ۲۲ و عضو هیات علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران، دارای ۲۱ جلد کتاب و بیش از ۷۵ مقاله علمی پژوهشی در مجلات معتبر داخلی و خارجی، همچنین مدیریت انجام بیش از ۲۵ طرح ملی و انجام مشاوره در امر مطالعات شهری در شهرهای تهران و سایر سازمانهای ذی ربط در حوزه مدیریت و برنامه ریزی شهری.



سیدعلی موسوی نور، دانش آموخته جغرافیا و برنامه ریزی شهری از دانشگاه اصفهان، پژوهشگر حوزه آینده پژوهی، عضو کارگروه چشم انداز شهری کمیسیون چشم انداز و نخبگان، دارای سوابق علمی، پژوهشی و آموزشی در زمینه چشم اندازسازی، معاون پژوهشی و آموزشی پژوهشکده چشم انداز و آینده پژوهشی مجمع تشخیص مصلحت نظام و دانشگاه آزاد اسلامی، و دارای سوابق اجرایی و همچنین سوابق علمی و آموزشی.

فهرست مطالب

۲۱	پیشگفتار
۲۳	مقدمه

بخش اول

رهنمودهای تدوین سند چشم‌انداز و برنامه توسعه راهبردی شهری: ارتقای عملکرد شهری

۲۹	فصل اول: کلیات موضوع
۲۹	۱-۱-۱ نقش و قابلیت
۳۰	۲-۱-۱ چالش‌های پیشرو
۳۱	۳-۱-۱ چشم‌انداز سازی شهری از چه سر دای اهمیت می‌باشد؟
۳۲	۴-۱-۱ رهنمودها
۳۲	۵-۱-۱ زمینه‌های اصلی (محتوا)
۳۲	۱-۵-۱-۱ امرار معاش (مشاغل، آغاز کسب و کار و درآمد خانوار)
۳۳	۲-۵-۱-۱ کیفیت محیط‌زیست، ارائه خدمات و مصارف به انرژی
۳۴	۳-۵-۱-۱ پیکربندی فضایی و زیرساخت‌ها
۳۵	۴-۵-۱-۱ منابع مالی
۳۶	۵-۵-۱-۱ حاکمیت و حکمروایی شهری
۳۷	۶-۱-۱ عناصر اصلی (شیوه شناسی فرآیند)
۳۷	۱-۶-۱-۱ آغاز نمودن فرآیند
۴۱	۲-۶-۱-۱ ارزیابی سریع
۴۱	۳-۶-۱-۱ تعیین چشم‌انداز (چشم‌اندازنویسی)
۴۲	۴-۶-۱-۱ نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها و تهدیدات (SWOT)
۴۲	۵-۶-۱-۱ محرکه‌های استراتژیک
۴۳	۶-۶-۱-۱ ایجاد آگاهی
۴۳	۷-۶-۱-۱ اجرا

فصل دوم: مدیریت و برنامه‌ریزی توسعه شهری راهبردی محرکی برای بهبود عملکرد شهری ... ۴۷

۴۷-۱-۲-۱- مقدمه ۴۷

۴۹-۲-۲-۱- نقش شهرها ۴۹

۴۹-۱-۲-۲-۱- مناطق شهری به‌عنوان مکانیسم‌هایی برای کاهش فقر ۴۹

۵۴-۱-۲-۲-۱- چالش‌های جدید ۵۴

۵۶-۳-۲-۱- هدف رهنمودها ۵۶

۶۸-۴-۲-۱- نقش استراتژی‌های شهری ۶۸

۷۴-۱-۴-۲-۱- چه دلایلی برای اجرای فرآیند استراتژی توسعه شهری وجود دارد؟ ۷۴

فصل سوم: چشم‌انداز شهری، تجهیز زیرساخت و توسعه کسب‌وکار و خدمات ۸۳

۸۳-۱-۳-۱- ریکور رهنمود ۸۳

۸۴-۲-۳-۱- درون‌ایه‌ها (محتوا) ۸۴

۸۴-۱-۲-۳-۱- امرای شهر با میشت (مشاغل، راه‌اندازی کسب‌وکار و درآمد خانوارها) ۸۴

۸۹-۲-۲-۳-۱- افزایش کیفیت محیط زیست، ارائه خدمات و مصرف بهینه انرژی ۸۹

۹۴-۳-۲-۳-۱- شکل فضایی و زیرساخت‌ها ۹۴

۹۷-۴-۲-۳-۱- منابع مالی ۹۷

۱۰۱-۵-۲-۳-۱- حاکمیت ۱۰۱

۱۰۸-۳-۳-۱- عناصر اصلی (شیوه شناسی فرآیند) ۱۰۸

۱۰۹-۱-۳-۳-۱- آغاز فرآیند و اصول فرآیند ۱۰۹

۱۱۴-۲-۳-۳-۱- تعیین پارامترهای ابتدایی ۱۱۴

۱۱۷-۳-۳-۳-۱- ارزیابی سریع ۱۱۷

۱۲۴-۴-۳-۳-۱- تعیین چشم‌انداز ۱۲۴

۱۲۶-۵-۳-۳-۱- آنالیز SWOT ۱۲۶

۱۲۸-۶-۳-۳-۱- تعیین محرک‌های استراتژیک ۱۲۸

۱۳۰-۷-۳-۳-۱- ایجاد آگاهی ۱۳۰

۱۳۱-۸-۳-۳-۱- اجرای سند چشم‌انداز ۱۳۱

۱۳۲-۴-۳-۱- یک سند توسعه شهری کارآمد از چه عناصری تشکیل شده است؟ ۱۳۲

فصل چهارم: درس‌ها و نتایج مهم ۱۳۵

۱۳۵-۱-۴-۱- چرا شهرها را هدف مطالعه قرار می‌دهیم؟ ۱۳۵

فهرست مطالب ۱۱

۱۳۷.....	۱-۴-۲- مفهوم توسعه شهری راهبردی شهر چیست؟
۱۳۸.....	۱-۴-۳- سند چشم‌انداز از چه نظر دارای اهمیت می‌باشد؟
۱۳۸.....	۱-۴-۴- برنامه‌های راهبردی شهرها را در زمینه‌های ذیل یاری می‌نماید
۱۳۹.....	۱-۴-۵- یک طرح توسعه راهبردی و سند توسعه‌ای چه مزایایی را برای شهروندان به همراه دارد؟
۱۳۹.....	۱-۴-۶- برنامه‌های راهبردی موفق دارای چه ویژگی‌هایی می‌باشند؟
۱۴۰.....	۱-۴-۷- آیا می‌توان فرآیند توسعه و مدیریت راهبردی را برای یک شهر خاص طراحی نموده و از آن به‌عنوان مدلی برای شهرهای دیگر استفاده نمود؟
۱۴۱.....	۱-۷-۱- معیشت خانوارهای شهری
۱۴۱.....	۱-۷-۲- کیفیت محیط‌زیست، ارائه خدمات و مصرف بهینه انرژی
۱۴۱.....	۱-۷-۳- یکپارچگی فضایی و زیرساخت‌ها
۱۴۱.....	۱-۷-۴- امنیت مالی
۱۴۲.....	۱-۷-۵- حاکمیت
۱۴۲.....	۱-۴-۸- مراحل انجام فرایند تدوین برنامه راهبردی کدام موارد می‌باشند؟
۱۴۵.....	۱-۴-۹- فرآیندهای موفق چه نتایجی را دنبال دارند؟
۱۴۶.....	۱-۴-۱۰- چگونه می‌توان به سنجش تاثیرات سند توسعه شهری پرداخت؟
۱۴۶.....	۱-۴-۱۰-۱- تعیین شاخص‌ها، اصول و اهداف
۱۴۷.....	۱-۴-۱۰-۲- تعیین وقایع مهم
۱۴۷.....	۱-۴-۱۱- ائتلاف شهرها دارای چه نقشی در زمینه چه چشم‌انداز توسعه شهر می‌باشند؟
۱۴۹.....	پیوست ۱ (بخش اول) موضوعات مرتبط با شرایط اقتصادی
۱۵۵.....	پیوست ۲ (بخش اول) ارتقای کیفیت محیط‌زیست، ارائه خدمات و بهینه‌سازی مصرف انرژی
۱۶۰.....	پیوست ۳ (بخش اول) قالب فضایی و زیرساخت‌ها
۱۶۷.....	پیوست ۴ (بخش اول) منابع مالی
۱۷۳.....	پیوست ۵ (بخش اول) حاکمیت

بخش دوم

۱۷۹.....	پیش به سوی نسل جدیدی از شهرها: راهنمای تدوین سند چشم‌انداز و توسعه راهبردی شهری در کشورهای مدیترانه جنوبی؛ SEMC
۱۸۱.....	پیشگفتار

فصل مقدماتی:

- استراتژی‌های توسعه شهر تعریف و ظهور در SEMC ۱۸۷
- ۱- اصول و مبانی ۱۸۷
- ۲- ویژگی‌های SEMC و ویژگی و ظهور رویکرد راهبردی در SEMC ۱۸۹
- ۱-۲- ویژگی‌ها و اختصاصات منطقه ۱۸۹
- ۱-۲-۱- توسعه‌ی غنی و صدساله شهری ۱۹۰
- ۱-۲-۲- شهرنشینی در حال رشد و ارائه ناکافی زیرساخت‌های اساسی ۱۹۰
- ۱-۲-۳- توسعه شهری قوی در مناطق ساحلی ۱۹۱
- ۱-۲-۴- بخش قابل توجهی از محله‌های فقیرنشین و اسکان غیررسمی مربوط به مشکلات مدنی ۱۹۱
- ۱-۲-۵- تأخیر، اصلاحات برای بهبود حکومت محلی و دموکراسی و نقش حاشیه‌ای جامعه مدنی ۱۹۲
- ۱-۲-۶- به‌درستی، سیاست زیست‌محیطی پرداخت نمی‌شود ۱۹۳
- ۱-۲-۷- پویایی اجزای به پیش کشیدن شیوه‌های فعلی ۱۹۳
- ۲-۲- تجارب امیدوارکننده در منطقه ۱۹۴
- ۳- راهنما: اهداف، محتوا و دستورالعمل استفاده ۱۹۴
- ۱-۳- اهداف ۱۹۴
- ۲-۳- اجزاء فرآیند ۱۹۵
- ۳-۳- در طول هر مرحله از فرایند ۱۹۶

قسمت اول:

- روشی برای توسعه یک رویکرد تدوین سند چشم‌انداز و طرح راهبردی در SEMC ۱۹۷

فصل اول:

- آماده‌سازی و زمینه‌سازی ۱۹۹
- ۱-۱-۲- اهداف و پیش‌شرط‌ها ۱۹۹
- ۱-۱-۱-۲- تعریف ۱۹۹
- ۲-۱-۱-۲- اهداف ۲۰۰
- ۳-۱-۱-۲- پیش‌شرط‌ها ۲۰۰
- ۲-۱-۲- اجرای مرحله ۱ ۲۰۱

۲۰۱	۱-۲-۱-۲- وظایف اصلی و بازیگران
۲۰۴	۲-۲-۱-۲- معانی، ابزارها و تکنیک
۲۰۵	۳-۲-۱-۲- تأیید و اعتبار نتایج
۲۰۶	۴-۲-۱-۲- نتایج مورد انتظار
۲۰۶	۳-۱-۲- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آنها
۲۰۶	۱-۳-۱-۲- برخی عناصر متمایز SEMC
۲۰۷	۲-۳-۱-۲- مشکلات و خطراتی که باید برطرف شوند
۲۰۸	۳-۳-۱-۲- چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات SEMC

فصل دوم:

۲۰۹	تجزیه و تحلیل کلی از شهر و پیگیری
۲۰۹	۱-۲-۱- اهداف و روش‌ها
۲۰۹	۱-۱-۲-۲- تعریف
۲۰۹	۲-۱-۲-۲- اهداف
۲۱۰	۳-۱-۲-۲- پیش‌شرط‌ها
۲۱۱	۲-۲-۲- اجرای مرحله دوم
۲۱۱	۱-۲-۲-۲- مرحله تجزیه و تحلیل
۲۱۲	۲-۲-۲-۲- چگونگی آماده‌سازی تجزیه و تحلیل رضای شهر
۲۱۳	۱-۲-۲-۲-۲- پیش‌شرط‌ها برای راه‌اندازی تجزیه و تحلیل رضای شهر
۲۱۴	۲-۲-۲-۲-۲- تجزیه و تحلیل عمیق از مشکلات عمده شهری
۲۱۴	۳-۲-۲-۲-۲- SWOT (نقاط قوت، نقاط ضعف، فرصت‌ها، تهدیدها) تجزیه و تحلیل
۲۱۵	سناریوهای ممکن توسعه
۲۱۶	۴-۲-۲-۲-۲- تحلیل سناریوهای توسعه جایگزین
۲۱۷	۵-۲-۲-۲-۲- کارگاه‌های سازمانی در هر مرحله از تجزیه و تحلیل
۲۱۷	۶-۲-۲-۲-۲- مستند تجزیه و تحلیل
۲۱۸	۳-۲-۲-۲- معانی، ابزارها و تکنیک
۲۱۸	۴-۲-۲-۲- تأیید و اعتبار نتایج
۲۱۹	۵-۲-۲-۲- نتایج مورد انتظار
۲۲۰	۳-۲-۲- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آنها
۲۲۰	۱-۳-۲-۲- عناصر متمایز برخی از SEMC

- ۲۲۰..... ۲-۳-۲-۲-۲ مشکلات و خطراتی که باید برطرف شوند
- ۲۲۱..... ۳-۳-۲-۲-۲ چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC

فصل سوم:

- ۲۲۳..... تدوین یک چشم‌انداز راهبردی
- ۲۲۳..... ۱-۳-۲- اهداف و پیش‌شرط‌ها
- ۲۲۳..... ۱-۱-۳-۲- تعریف
- ۲۲۳..... ۲-۱-۳-۲- اهداف
- ۲۲۳..... ۳-۱-۳-۲- پیش‌شرط‌ها
- ۲۲۴..... ۲-۲-۳-۲- اجرای مرحله ۳
- ۲۲۴..... ۱-۲-۳-۲- معیار اصلی و بازیگران
- ۲۲۵..... ۲-۲-۳-۲- معیار ابزارها و تکنیک‌ها
- ۲۲۶..... ۳-۲-۳-۲- تأیید اعتبار نتایج
- ۲۲۷..... ۳-۳-۲-۲- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها
- ۲۲۷..... ۱-۳-۳-۲- عناصر متمایز بر خیر SEMC
- ۲۲۷..... ۲-۳-۳-۲- مشکلات و خطراتی که باید برطرف شوند
- ۲۲۸..... ۳-۳-۳-۲- چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC

فصل چهارم:

- ۲۲۹..... تدوین استراتژی
- ۲۲۹..... ۱-۴-۲- اهداف و پیش‌شرط‌ها
- ۲۲۹..... ۱-۱-۴-۲- تعریف
- ۲۳۰..... ۲-۱-۴-۲- اهداف
- ۲۳۰..... ۳-۱-۴-۲- پیش‌شرط‌ها
- ۲۳۰..... ۲-۴-۲- اجرای مرحله ۴
- ۲۳۰..... ۱-۲-۴-۲- وظایف اصلی و بازیگران
- ۲۳۲..... ۲-۲-۴-۲- معانی، ابزارها و تکنیک‌ها
- ۲۳۲..... ۳-۲-۴-۲- تأیید اعتبار نتایج
- ۲۳۲..... ۴-۲-۴-۲- نتایج مورد انتظار
- ۲۳۳..... ۳-۴-۲-۲- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها

۲۳۳.....	۱-۳-۴-۲- عناصر متمایز برخی SEMC
۲۳۴.....	۲-۳-۴-۲- مشکلات و خطرات باید برطرف شود
۲۳۵.....	۳-۳-۴-۲- چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC

فصل پنجم:

۲۳۷.....	آماده‌سازی طرح اقدام و پروژه مرحله‌ای
۲۳۷.....	۱-۵-۲- اهداف و پیش‌شرط‌ها
۲۳۷.....	۱-۵-۲- تعریف
۲۳۷.....	۱-۱-۱-۲- اهداف
۲۳۷.....	۳-۵-۲- پیش‌شرط‌ها
۲۳۸.....	۲-۵-۲- اجرای مرحله
۲۳۸.....	۱-۲-۵-۲- وظایف اصلی بازیگران
۲۴۱.....	۲-۲-۵-۲- معانی، ابزارها و تکنیک‌ها
۲۴۱.....	۳-۲-۵-۲- تأیید و اعتبار نتایج
۲۴۴.....	۴-۲-۵-۲- نتایج مورد انتظار
۲۴۴.....	۳-۵-۲- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها
۲۴۴.....	۱-۳-۵-۲- عناصر متمایز برخی SEMC
۲۴۴.....	۲-۳-۵-۲- مشکلات و خطراتی که باید برطرف شوند
۲۴۵.....	۳-۳-۵-۲- چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC

فصل ششم:

۲۴۷.....	پیاده‌سازی، نظارت و ارزیابی
۲۴۸.....	۱-۶-۲- اهداف و پیش‌شرط‌ها
۲۴۸.....	۱-۱-۶-۲- تعریف
۲۴۸.....	۲-۱-۶-۲- اهداف
۲۴۸.....	۳-۱-۶-۲- پیش‌شرط‌ها
۲۴۹.....	۲-۶-۲- اجرای مرحله ۶
۲۴۹.....	۱-۲-۶-۲- وظایف اصلی و بازیگران
۲۵۰.....	۲-۲-۶-۲- معانی، ابزارها و تکنیک‌ها
۲۵۰.....	۳-۲-۶-۲- تأیید و اعتبار نتایج

۲۵۰.....	۲-۶-۲-۴- نتایج مورد انتظار.....
۲۵۰.....	۲-۶-۳- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها.....
۲۵۰.....	۲-۶-۳-۱- عناصر متمایز برخی از SEMC.....
۲۵۱.....	۲-۶-۳-۲- مشکلات و خطراتی که باید برطرف شوند.....
۲۵۱.....	۲-۶-۳-۳- چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC.....

قسمت دوم:

۲۵۳.....	فعالیت‌های مقاطع برای تدوین سند چشم‌انداز و اجرای برنامه‌های راهبردی.....
----------	---

فصل هفتم:

۲۵۵.....	نهادینه شدن رویکردها.....
۲۵۵.....	۲-۷-۱- اهداف و پیش‌شرط‌ها.....
۲۵۵.....	۲-۷-۱-۱- تعریف.....
۲۵۵.....	۲-۷-۱-۲- اهداف.....
۲۵۵.....	۲-۷-۱-۳- پیش‌شرط‌ها.....
۲۵۵.....	۲-۷-۲- فرآیند.....
۲۵۶.....	۲-۷-۲-۱- وظایف و بازیگران اصلی.....
۲۵۷.....	۲-۷-۲-۲- معانی، ابزارها و تکنیک‌ها.....
۲۵۷.....	۲-۷-۳- خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها.....
۲۵۷.....	۲-۷-۳-۱- عناصر متمایز برخی SEMC.....
۲۵۷.....	۲-۷-۳-۲- مشکلات و خطراتی که باید برطرف شود.....
۲۵۸.....	۲-۷-۳-۳- چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC.....

فصل هشتم:

۲۵۹.....	بسیج منابع مالی برای اجرای سند چشم‌انداز و برنامه‌های راهبردی.....
۲۵۹.....	۲-۸-۱- اهداف و پیش‌شرط‌ها.....
۲۵۹.....	۲-۸-۱-۱- تعریف.....
۲۵۹.....	۲-۸-۱-۲- اهداف.....
۲۵۹.....	۲-۸-۱-۳- پیش‌شرط‌ها.....
۲۶۰.....	۲-۸-۲- فرآیند.....

۲۶۰	۱-۲-۸-۲ وظایف و بازیگران اصلی
۲۶۱	۲-۲-۸-۲ معانی، ابزارها و تکنیک‌ها
۲۶۱	۳-۲-۸-۲ تأیید و اعتبار نتایج
۲۶۱	۴-۲-۸-۲ نتایج مورد انتظار
۲۶۲	۳-۸-۲ خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها
۲۶۲	۱-۳-۸-۲ عناصر متمایز برخی SEMC
۲۶۲	۲-۳-۸-۲ مشکلات و خطراتی که باید برطرف شود
۲۶۲	۳-۳-۸-۲ چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC

فصل نهم:

۲۶۳	طرح ارتباطی (جریان‌سازی)
۲۶۳	۱-۹-۲ اهداف و دستاوردها
۲۶۳	۱-۱-۹-۲ تعریف
۲۶۳	۲-۱-۹-۲ اهداف
۲۶۳	۳-۱-۹-۲ پیش‌شرط‌ها
۲۶۴	۲-۹-۲ فرآیند
۲۶۴	۱-۲-۹-۲ وظایف و بازیگران اصلی
۲۶۵	۲-۲-۹-۲ معانی، ابزارها و تکنیک‌ها
۲۶۶	۳-۲-۹-۲ تأیید و اعتبار نتایج
۲۶۶	۴-۲-۹-۲ نتایج مورد انتظار
۲۶۶	۳-۹-۲ خصوصیات SEMC و چگونگی پرداختن به آن‌ها
۲۶۶	۱-۳-۹-۲ عناصر متمایز برخی از SEMC
۲۶۶	۲-۳-۹-۲ مشکلات و خطراتی که باید برطرف شوند
۲۶۶	۳-۳-۹-۲ چگونگی غلبه بر خطرات و مشکلات در SEMC

ضمیمه‌ها

۲۶۹	ضمیمه I: سیاست‌ها و ابزارها و کمیته‌های فنی، راهبری و نظارت
۲۸۴	ضمیمه II: نمونه‌هایی از اجزای موضوعی در منطقه مدیترانه
۲۹۵	ضمیمه VI: نمونه‌هایی از سند چشم‌انداز شهری
۳۰۶	ضمیمه XI: کارهایی که در فرایند تهیه اسناد توسعه انجام می‌شود یا انجام نمی‌پذیرد

۳۱۰.....	ضمیمه VII: پرسش و پاسخ‌های متداول
۳۱۴.....	ضمیمه VIII: تعاریف متداول
۳۲۱.....	ضمیمه XIV: چارچوب سیاست‌گذاری شهری بر اساس برنامه سوم اسکان بشر
۳۶۱.....	منابع بخش اول
۳۶۲.....	منابع بخش دوم

فهرست شکل‌ها

- شکل ۱-۱-۱- مسیر متداول توسعه شهری ۳۹
- شکل ۲-۱-۱- هدف‌گذاری به شکل استراتژیک: توسعه در جهت منافع افراد کم استطاعت ۴۰
- شکل ۱-۲-۱- مسیر ویژه توسعه شهری ۶۲
- شکل ۲-۲-۱- تمرکز استراتژیک: توسعه در جهت حمایت از افراد کم استطاعت ۶۵
- شکل ۱-۳-۱- وضعیت شهرها در دنیای پسا نفتی ۹۷
- شکل ۲-۳-۱- شیوه تأمین مالی در شهرها ۹۸
- شکل ۱-۳-۱- تأمین مالی ساخت شهرها: بانکوک ۱۰۰
- شکل ۳-۱-۴- تبیین برنامه‌ریزی راهبردی و تدوین سند چشم‌انداز توسعه شهری ۱۰۸
- شکل ۱-۳-۱- SWOT: فضاهای بیرونی و درونی ۱۲۷
- شکل ۱-۲-۲- تجزیه و تحلیل SWOT: عوامل داخلی و محیط خارجی ۲۱۵
- شکل ۱-۵-۲- تأیید و اعتبار مجوز از طرح اقدام راهبردی ۲۴۳

پیشگفتار

الزام به عملیاتی ساختن الگوی ایرانی - اسلامی پیشرفت در کنار بسترسازی جهت تحقق سند چشم‌انداز توسعه کشور، مساله بازبینی رویکردها، نظریه‌ها و روش‌های برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه در سطوح مختلف ملی، منطقه‌ای، شهری و روستایی را به یک ضرورت جدی و بنک به یک وظیفه و رسالت علمی - اجرایی مبدل ساخته است. همچنین نوآوری‌های جدید نظریه پردازی برنامه‌ریزی و گذر از نظریه در برنامه‌ریزی به نظریه برنامه‌ریزی، طرح رویکرد ارتقای و مشارکتی، اهمیت پیاده‌سازی مدیریت یکپارچه در چارچوب منطقه‌گرایی برین و حکمروایی خوب شهری و بالاخره طرح رویکرد استراتژیک در برنامه‌های توسعه شهری و منطقه‌ای سبب شده که گذر از رویکردهای بخشی به فراگیر، طرح‌های تک‌بعدی به فورانگر (جامع‌نگر)، کوتاه‌مدت به بلندمدت، پیش‌بینی به آینده‌نگر و تمرکزگرا به شراکتی به بخشی از الزامات برنامه‌ریزی و مدیریت توسعه شهری و منطقه‌ای کشور تبدیل شود که در همین راستا مصوبات قانونی، دستورالعمل‌های ابلاغی، اسناد مصوب در سطح هیات دولت و آیین‌نامه‌های اجرایی مهمی به نفع درک این ضرورت‌ها و پایبندی به تحقق این رسالت محسوب می‌شود.

بررسی روندهای شهرنشینی و مدیریت شهری کشور در طول دهه اخیر نشان می‌دهد که: رشد فزاینده شهرنشینی، شکل‌گیری محلات نابسا مان شهری در قالب بافت‌های فرسوده و سکونتگاه‌های غیررسمی، متعدد و متکثر شدن نیازهای شهروندان، ضرورت دستیابی به درآمدهای پایدار شهری، توجه به ظرفیت‌های اجتماعی نهادی، پراکنده روی شهری و ضرورت مدیریت پیامدهای آن، شناسایی و بسیج منابع توسعه شهری، چندوجهی شدن مسائل شهری، ضرورت کنترل آلودگی‌ها و مدیریت صیانت منابع همگی گویای این واقعیت است که بازبینی روش‌ها و الگوهای مدیریت و برنامه‌ریزی یک مؤلفه مهم در تحقق اهداف توسعه پایدار شهری در شرایط کنونی کشور می‌باشد. در همین راستا طرح‌های توسعه شهری لازم است رویکرد راهبردی-مشارکتی و حضور حداکثری بازیگران و ذی‌مدخلان شهری را فراهم سازند، موضوع تهیه طرح چیزی جدا از اجرای آن نیست و لذا توانمندسازی نظام تصمیم‌سازی و تصمیم‌گیری

یک موضوع مهم می‌باشد و بالاخره بسترسازی برای تحقق طرح‌های فرادست به‌ویژه سند توسعه چشم‌انداز و سایر سیاست‌ها ازجمله برونده‌های طرح‌های توسعه و نظام مدیریت کارآمد شهری تلقی می‌شود. بنابراین الگوهای جدیدی که در دستور کار قرار گرفته به‌ویژه چشم‌اندازسازی شهری و همچنین طرح‌های راهبردی-ساختاری توسعه شهری که از حدود یک دهه اخیر به‌تدریج در محافل دانشگاهی و سپس اجرایی کشور رواج پیدا کرده رویکردی است که می‌تواند به تقویت همگرایی‌های سیاست‌گذاری، ارتقای ظرفیت‌های اجرایی، هم‌افزایی و بهبود عملکردها را به دنبال داشته باشد، با تمام مزیت‌های مترتب بر آن ارزیابی طرح‌های متعدد تهیه‌شده نشان می‌دهد که نتایجی بر آن‌ها وارد است و لازم است انتظاراتی را تعریف نمود که به‌نوعی بتواند ضمن رفع نواقص قبلی، قابلیت آن‌ها را برای برقراری مدیریت هماهنگ، رفع مسائل اصلی شهری، ایجاد همگرایی و وحدت رویه ارتقا بخشد.

هدف اصلی این کتاب آشنا ساختن مدیران، مشاوران و سایر دست‌اندرکاران شهری با ماهیت و فرایند تدوین سند چشم‌انداز توسعه شهری و تهیه برنامه‌های راهبردی توسعه شهری می‌باشد که از دو بخش اصلی تشکیل شده است، بخش اول کتاب به رهنمودهای تدوین چشم‌انداز و راهبردهای توسعه شهری می‌پردازد و بخش دوم تلاش دارد تا با ارائه و تحلیل نمونه‌های کاربردی به بیان روش‌ها و الگوهایی می‌پردازد که در عرصه عمل قرار است مورد توجه قرار گیرد، همچنین جهت روشن شدن مطالب مطرح‌شده در فصول مختلف پیوست‌هایی در انتهای هر بخشی آورده شده است که می‌تواند راهنمای خوانندگان محترم قرار بگیرد. همین‌جا باید گفت که با عنایت به ابعاد و وسعت بسیار گسترده تدوین و اجرای چشم‌انداز ساز و برنامه‌های راهبردی توسعه شهری ادعایی بر بیان بودن مطالب وجود ندارد و امید می‌رود به‌مرور با سایر تجارب و یافته‌های علمی همکاران دانشگاهی و اجرایی تکمیل گردد؛ انشاءالله.

دکتر رحیم سرور

تابستان ۱۳۹۸

مقدمه

امروزه شهرهای سرتاسر دنیا در حال رشد بی‌رویه می‌باشند و بیش از نیمی از جمعیت جهان در شهرها زندگی می‌کنند. همچنان که جمعیت بیشتری در جستجوی فرصت‌های شغلی و ارتقای شرایط زندگی خود به سوی مناطق شهری سرازیر می‌شوند، انتظار می‌رود چنین روندی به مشکلات شهری دامنه و ماهیت جدیدی ببخشد. طبق پیش‌بینی‌های انجام شده، تا سال ۲۰۶۰، سرتاسر دنیا شاهد شهری شدن را طی خواهد نمود به گونه‌ای که بیش از ۸۰ درصد جمعیت جهان در مناطق شهری سکونت خواهند گزید.

این روند سریع شهرنشینی چالش‌های غیرمنتظره و فرصت‌های بی‌شماری را پیش‌روی شهرها قرار می‌دهد. به منظور نیل به موفقیت، شهرها می‌بایست راه‌هایی را با هدف تطبیق شرایط خود با چالش‌های جدید و به کارگیری نقاط قوت خود بیابند.

در ایران در طول قریب به نیم قرن اخیر، اوضاع شهری تغییرات سریع و شدیدی داشته‌اند. طیف وسیعی از چالش‌ها و فرصت‌های تازه به عنوان پیامدهای گسترش پدیده جهانی شدن، شتاب سرعت پیشرفت فناوری و تغییرات عمیق اجتماعی و فرهنگی، ظهور نموده است. برنامه‌ریزان و مدیران شهری به این درک رسیده‌اند که ریسک‌ها و روش‌های جاری برای برنامه‌ریزی آینده و پرداختن به تغییرات رایج ناکافی است. ایران آنها در حال جستجوی راه‌های جدید، کارا و خلاقانه اندیشیدن و عمل کردن در مورد آینده هستند. در نتیجه در سال‌های اخیر، مناطق شهری به طور فزاینده‌ای شکل‌های مختلفی از برنامه‌ریزی و رویکردهای متمایل به آینده برای پاسخ به چالش‌های ناشی از تغییرات معاصر، رقابت بین شهرها، دستورالعمل‌های پایدار، تغییر شکل‌های حکومت‌های شهری و غیره به کار برده‌اند. بدین ترتیب از چشم‌اندازسازی، برنامه‌ریزی سناریو مبنای آینده‌نگاری برای پروراندن مقاصد توسعه پایدار در حالتی جامع و با رویکردی خلاق و یکپارچه در شهرها استفاده شده است.

چشم‌اندازسازی شهری مبنایی برای تعیین راهبردها با توجه به تحولات آینده و درک صحیح از ظرفیت‌های توسعه و بسیج منابع می‌باشد. در این رویکرد کاربست عقلانیت فراگیر، عقلانیت استراتژیک، عقلانیت ارزشی، عقلانیت هماهنگ ساز و ارتباطی چارچوب مطمئنی

برای تحلیل مسائل و گذر از آنها در کنار خلق مزیت‌های جدید برای توسعه فراهم می‌آورد. چشم‌اندازسازی توسعه شهری به منزله ابزاری است که شهرها را قادر می‌سازد تمام ظرفیت توسعه خود را به کار گیرند. به علاوه، چنین راهبردی، شهرها را یاری می‌نماید به منظور به کارگیری حداکثر فرصت‌ها یک چهارچوب سازمانی و هماهنگ‌سازی شده را ایجاد نمایند، در واقع سند چشم‌انداز سند وفاق و تعیین کننده عرصه‌های حضور ذی‌مدخلان و بازیگران شهری در تعیین اولویت‌ها و ترسیم نحوه رشد و توسعه شهر در ابعاد و زمینه‌های مختلف بویژه با هدفگذاری روی مولفه‌های زیست‌پذیری و رفاه و شادکامی شهروندان می‌باشد.

کمیسیون چشم‌انداز و نخبگان مجمع تشخیص مصلحت نظام با هدف تدوین و تنظیم استراتژی برای جمهوری اسلامی ایران در ابعاد گوناگون وظیفه انجام مطالعات استراتژیک در زمینه‌های مختلف بین‌المللی، سیاسی، اقتصادی، حقوقی، فرهنگی و اجتماعی و همچنین طراحی و تدوین سیاست‌های توسعه در زمینه‌های مختلف می‌باشد. کتاب پیش‌رو که با هدف آموزش نحوه چشم‌انداز، روی توسعه شهری تدوین شده است می‌تواند مبنایی برای طراحی برنامه‌های توسعه متوازن شهری قرار بگیرد. در این کتاب که به کوشش مولفین محترم اعضای کارگروه چشم‌انداز شهری مجمع تهیه شده است، می‌خوانیم که: «چشم‌انداز نشان می‌دهد که شهر مورد نظر قصد دارد در دال آینده در چه جایگاهی قرار گیرد. چنین چشم‌اندازی با نگاه به روندهای اصلی و میل آینده‌های مطلوب و همچنین تحلیل و شناسایی سیاست‌ها می‌بایست هدفمند، دارای انسجام درونی و واقع‌گرایانه اما دارای قابلیت تغییر باشد. شهرهای دارای عملکرد موفق در راستای دستیابی به چشم‌انداز خود منعطف و دارای قابلیت دستیابی به هماهنگی می‌باشند و به خوبی آگاه هستند که برنامه‌ریزی به صورت غیرمنعطف، ثابت و یا قیاسی نتایج موفقیتی به همراه نخواهد داشت.»^۱ چنین برداشتی از کلیت کتاب می‌توان دریافت که فصول آن با یک پیوستگی درونی درصدد آموزش و انتقال مفاهیم مدیریت و سیاستگذاری توسعه شهری با رویکرد به آینده و همچنین سیاستگذاری هماهنگ و منسجم می‌باشد که می‌تواند برای مدیران و برنامه‌ریزان شهری مفید واقع شود. ضمن قدردانی از زحمات مولفین محترم، امید می‌رود سایر موضوعات مکمل با این کتاب بویژه با محوریت مهارت‌های تدوین چشم‌انداز شهری و همچنین مدل‌های تدوین، تحلیل و ارزیابی سیاست‌های توسعه شهری توسط سایر اندیشمندان در قالب کتاب و مقاله تدوین شود؛ انشاءالله.

دکتر محمد ابراهیم مداحی

رئیس کمیسیون چشم‌انداز و امور نخبگان مجمع تشخیص مصلحت نظام